

## **Kwaliteiten van ontmoetingsplekken**

Joke van der Zwaard

Op netwerkbijeenkomst van Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg en Coalitie Erbij over 'ontmoetingsgericht bouwen'.

Driebergen, 16 februari 2012

### *Een korte samenvatting zonder plaatjes*

Om te weten hoe de gebouwde omgeving van invloed kan zijn op de kwaliteit van de relaties tussen mensen, is het nodig om onderscheid te maken tussen verschillende soorten sociale contacten, netwerken en uitwisselingen. Ik onderscheid vier categorieën.

- intimi: familie/vrienden
- buren/kennissen
- tactische verwantschappen
- vertrouwde vreemden

Per relatie bekijk ik dan of en hoe de plek ertoe doet.

### **Intimi**

Kring waarbinnen mantelzorg en andere persoonlijke hulp wordt verleend. Of met wie mensen persoonlijke zorgen en vragen delen. Dochters die voor hulpbehoevende ouders zorgen, grootouders met een kinderopvangdag, financiële hulp, bij elkaar klussen, helpen verhuizen, huiswerkhulp. Maar ook een luisterend oor, medeleven, elkaar tips geven over opvoeding- en gezondheidskwesties.

Eenzaamheid gaat over dit soort relaties, of beter het gemis daaraan. Die elkaar helpende intimi wonen lang niet altijd bij elkaar in de buurt, maar soms vele kilometers van elkaar vandaan. (zie ook L. Linders, De betekenis van nabijheid)

Mensen met een kleine aktieradius, zoals kinderen, baanloze moeders met kleine kinderen en oude mensen, zijn wel meer gehecht aan familie en vriendinnen op loopafstand. Zij zijn vaak het minst geneigd tot verhuizen. Ook voor mensen met weinig betekenisvolle persoonlijke relaties kunnen ontmoetingsplekken in de buurt ertoe doen.

De laatste tien jaar is er aandacht voor de kindvriendelijkheid van wijken. Er is alle reden om wijken ook eens te bekijken met de vraag: wat zijn prettige verblijfsplekken voor alleenstaande oudere mensen? Plekken waar ze gewoon een tijdje kunnen verblijven, iets te zien hebben, een loopje hebben, elkaar tegen kunnen komen, tussen de mensen zijn zonder gezellig te hoeven zijn. Binnen of buiten. (bouwplaatsen, bibliotheken, winkelcentra, IKEA, garages, hondenuitlaatplekken... en staan er ook bankjes?)

En laten we ook eens kritisch kijken naar de plek en de directe omgeving van seniorencomplexen, verzorgings- en verpleeghuizen. Waarom moeten die eigenlijk in het groen? Waarom niet vaker aan een winkelstraat. Hoe leuk is het voor bewoners én bezoekers om alleen maar tegen bomen, grasvelden en parkeerterreinen aan te kijken? Gebouwen zijn naar binnen gericht.

### **Buren/kennissen**

Goede buren blijven op hun eigen. Ze overlopen elkaar niet. Ze helpen elkaar wel, maar zoals mijn buurman hier: op het stoepje. Ze moeten niet bij elkaar op de koffie gaan, leerde ik o.a. van deze mevrouw die bijna alle buurtcontacten regelt via dit benedenbalkon. De Turkse jongen die af en toe een boodschap voor haar doet, levert hier zijn tas af en krijgt zo zijn

glaasje limonade. Van dat koffiedrinken binnen komt geroddel, zeggen zij en andere streetwise bewoners. Buren hebben niet voor elkaar gekozen, ze delen een plek. En met vriendelijke afstandelijkheid zorgen ze ervoor dat ze prettig op die plek kunnen samenleven met mensen die ze niet als vrienden zouden kiezen. Bij goede buren kan je ook in nood terecht, dan mogen alle drempels overschreden worden.

Ervan uitgaande dat het contact tussen de buren vooral plaatsvindt in de grensgebieden tussen privé en collectief of privé en openbaar, is de kwaliteit en het onderhoud van deze gebieden van belang. Een goede geluidsisolatie en gedempte akoestiek in het portiek en op de trappen voorkomt veel irritaties. Verwaarloosde portieken en puien zijn geen fijne ontmoetingsplekken. Maar het is ook een kwestie van inrichting. Op sommige plekken heeft de tussenruimte enkel de functie van maximaal afstand houden. Terwijl op andere plekken maximale verblijfskwaliteit wordt gehaald uit minimale openbare ruimte.

Veel Nederlandse 70+ers wonen in jaren-vijftig en -zestig flats/huisjes. Woningen die volgens de eigenaren niet meer van deze tijd zijn, te klein en te basic, maar die in de loop der jaren door de huurders tot paleisjes zijn verbouwd. Woningcorporaties zijn soms al jaren gestopt met onderhoud, in afwachting van definitieve sloop of herstructureringsplannen. In de tussentijd raken de oude bewoners hun vertrouwde buren kwijt, ontstaat leegstand of een voortdurende wisseling van tijdelijke bewoners. Gevolg: de oude bewoners trekken zich achter hun voordeur terug. Ze worden onzeker omdat ze niet weten wat ze aan hun nieuwe buren hebben en ze zijn verbitterd omdat ze zich ondergewaardeerd en verwaarloosd voelen. Ze sluiten zich op en ze voelen zich opgesloten omdat ze vaak niet het geld hebben maar ook niet de leeftijd, fut, gezondheid en levensperspectief om zelf hieruit te breken. Het is nu crisis, en dat blijft nog wel even. Een hele hoop van die herstructurerings- en nieuwbouwplannen gaan helemaal niet door. Hoogste tijd om weer echt aandacht te besteden aan die woningen en de mensen die erin wonen.

### **Tactische verwantschappen**

Groepen mensen die met elkaar een bepaald belang delen, die zich op een bepaald punt met elkaar verwant voelen en daar iets op ondernemen.

Tactisch slaat op binnen de gegeven omstandigheden er het beste van maken.

Verwantschap slaat op: gelijkgestemd zijn of gelijke belangen hebben, op een bepaald punt.

Voorbeelden:

[www.detussentuin.eu](http://www.detussentuin.eu)

- hondenbezitters die allemaal rond een bepaalde tijd hun laatste avondronde met de hond lopen en daarmee hun individuele veiligheidsprobleem oplossen.

- kaapverdische woongroep

- Russische kerk

- skaters

- Haags vadercentrum ([www.haagsevaders.nl](http://www.haagsevaders.nl))

Deze voorbeelden hebben allemaal iets te maken met de toe-eigening van een plek, of een eigen plek creëren, het zo organiseren dat je er beter thuis voelt. Die sociaal en cultureel opgewaardeerde plekken moeten de overheid en wijkinstanties dus koesteren, de collectieve zelfredzaamheid zo nodig faciliteren.

### **Vertrouwde vreemden**

Mensen die je van gezicht kent, mensen die je af en toe of geregeld tegenkomt. Op straat, in een winkel, bij het schoolhek, de tramhalte, het speeltuintje, het fitnesscentrum. Misschien groet je elkaar, persoonlijk of in het algemeen, soms een kort praatje of je luistert een praatje af. Als mensen zeggen dat 'vroeger iedereen in de wijk elkaar kende', dan betekent dat niet dat iedereen goede bekenden van elkaar was, en iedereen met iedereen praatte, maar dat ze kennis van elkaar hadden. Doordat er plekken in de wijk waren, met name buurtwinkels, waar veel mensen kwamen en waar je dingen van elkaar te weten kwam door gesprekken af te luisteren. Gesprekken tussen de winkelier en de klanten voor je en de uitwisselingen die daar weer op volgden. Daardoor ontstaat 'publieke vertrouwdheid', mensen worden beter plaatsbaar, daardoor beter voorspelbaar en soms ook beter benaderbaar. Mensen voelen zich meer thuis en veilig.

Veel van die dorpsachtige ons-kent-ons-buurtwinkels met een toonbank zijn verdwenen, maar er zijn nog steeds winkels (en andere publieke plekken) waar iets te kijken en af te luisteren is, en waar je misschien niet zo zeer lokale kennis in de ouderwetse dorpsachtige betekenis van het woord opdoet maar wel sociale kennis. Zoals in deze kopieerwinkel waar stagiaire Corrie Kreuk en ik vele uren uitwisselingen hebben zitten observeren. In de Copy Corner komen veel verschillende soorten mensen en dat is van belang, want daardoor kunnen mensen vertrouwd worden met mensen die ze niet tot ons-soort-mensen rekenen of zelfs tot heel ander soort mensen rekenen. Door uitwisselingen, of observaties daarvan, in een prettige sfeer kunnen vastgeroeste stereotype beelden doorbroken worden.

De vraag is: kan je dat soort levendige heterogene vanzelfsprekende ontmoetingsplekken ook creëren? Wat zijn belangrijke kenmerken en kwaliteiten?

De ruimte

- transparantie, doorzichtigheid. Mensen willen weten wie en wat er binnen is voordat ze binnenstappen. Gesloten (de lamellen van alle gesubsidieerde wijkinstellingen!) wordt ervaren als besloten, oftewel voor een specifieke groep mensen.

- de uitstraling

Of een voorziening gebruikt wordt, of door wie hij gebruikt wordt, is afhankelijk van de uitstraling. Is hij herkenbaar als een aantrekkelijke plek voor 'mijn soort mensen'?

- drempel + afgrenzigen: groeten aan de deur, je bent hier te gast, je hebt je hier aan bepaalde regels te houden, geeft rust. Voorbeeld de hekken om het wijkpark in het Oude Westen.

De omgangsvormen

- gastheer/vrouw: interesse, op gemak stellen, laten merken dat je mensen herkent, dat ze geen nummer zijn. (veiligheid – vaste plekken)

- regels voorleven i.p.v. voorschrijven (mensen passen hun houding/gedrag aan aan wat ze om zich heen zien. In positieve en negatieve zin.)

- zo nodig uitleggen, flexibiliteit, vooral rustig communiceren

- humor, een zinnetje meer. (Soenen, Het kleine ontmoeten, noemt dat 'small talk competenties'). In alle talen. Levendigheid creëren. Prettige sfeer en er valt iets af te luisteren.

- communicatieve en ambachtelijke kanten van vakmanschap.

Wat we in de Copy Corner ook vonden: mensen verschillen in hun ideeën over goed leven (leefstijlen) maar daarom nog niet in hun ideeën over goed samenleven. Ook uit survey-onderzoek blijkt dat er in Nederland veel consensus bestaat over omgangsvormen, er is meer gedeeld normbesef dan vaak verondersteld wordt. De kunst is om situaties en plekken te creëren (en te koesteren) waaruit dat ook kan blijken. Waar prettige vluchtige uitwisselingen

tussen vreemden kunnen ontstaan, waardoor het vreemde minder vreemd wordt, en meer sociaal vertrouwen ontstaat. Sociaal vertrouwen, d.w.z. het doorbreken van het wijdverbreide idee dat het met jou en je naasten wel goed zit, maar met de rest van Nederland niet, is een basisvoorwaarde voor het aangaan van nieuwe contacten in een veranderende leefomgeving.

Zie verder: Joke van der Zwaard: *Scènes in de Copy Corner. Van vluchtige ontmoetingen tot publieke vertrouwdheid*. Amsterdam, Trancity 2010. Verkrijgbaar in de boekhandel en via [www.trancity.nl](http://www.trancity.nl)

Kort samengevat:

De betekenis en 'fysieke' ondersteuning van verschillende soorten contacten

- Intimi – persoonlijke band–zorg: aantrekkelijke publieke verblijfsplekken
- Buren/kennissen – vriendelijke afstandelijkheid: zekerheid, aandacht en waardering, kwaliteit van de grensgebieden
- Tactische verwantschappen – collectieve zelfredzaamheid: faciliteren van eigenheid
- Vertrouwde vreemden – sociale kennis en publieke vertrouwdheid: koesteren en creëren van heterogene en levendige publieke ruimtes

[www.jokevanderzwaard.nl](http://www.jokevanderzwaard.nl)